

Ellert Þór Jóhannsson

Nýr vefur fornmálsorðabókarinnar ONP

1 Inngangur

Fornmálsorðabókin í Kaupmannahöfn sem ber hið opinbera heiti *Ordbog over det norrøne prosasprog* eða *A Dictionary of Old Norse Prose* (ONP) hefur nýlega tekið í notkun nýjan vef. Þar má fá aðgang að öllum gögnum orðabókarinnar sem jafnframt eru tengd við ýmis önnur rafræn gagnasöfn sem nýtast vel þeim sem hafa áhuga á norrænu máli og menningu á miðöldum. Vefurinn býður upp á ýmsar leiðir til að njóta ávaxta áratugalangs orðabókarstarfs og eru þar fjölmargar nýjungar sem vert er að gefa gaum. Í því sem á eftir fer verður útlistað það helsta sem hinn nýi vefur hefur upp á að bjóða en fyrst verður gerð stutt grein fyrir sögu, aðferðum og þróun þessarar merki- legu orðabókar.

2 Sögulegt yfirlit

ONP er orðabókarverkefni sem á sér langa sögu og hefur gengið í gegnum ýmsar breytingar í tímans rás. Hafist var handa við verkið þegar árið 1939 en fyrstu árin fólst orðabókarvinnan að mestu í því að safna dæmum á seðla sem síðan voru flokkaðir og raðað eftir kúnstarinnar reglum. Orðabókin var í upphafi hugsuð sem viðbót við þær orðabækur sem komið höfðu út á 19. öld. Þar ber sérstaklega að nefna orðabók Fritzners (1886–1896) *Ordbog over det gamle norske sprog*, sem er mjög mikil að umfangi og er enn talsvert notuð. Strax árið 1939

var þó í henni talsvert af úreltum upplýsingum auk þess sem margar fleiri útgáfur fræðilegra texta höfðu litið dagsins ljós frá því að þessi orðabók hafði komið út. Því varð fljótlega ljóst að það myndi ekki duga að nýja orðabókin í Kaupmannahöfn yrði einungis viðbót við Fritzner heldur væri réttlætanlegt að koma á fót nýju orðabókarverkefni til að lýsa orðaforðanum í miðaldamálinu á Íslandi og í Noregi.

Þegar drög voru lögð að ritstjórnarstefnu þessarar nýju orðabókar var ákveðið að hún myndi vera frábrugðin fyrirrennrum sínum í nokkrum grundvallaratriðum. Hún myndi að mestu snúast um orðaforða lausamálstexta, þar sem bundnu máli höfðu nýlega verið gerð skil í endurútgáfu Finns Jónssonar (1931) á *Lexicon Poeticum*. Einnig var gerð meiri krafa um tryggð við frumtextann og hér var helst litið til *The Middle English Dictionary* (MED) sem fyrirmyndar. Ritstjórnarstefnan gerði ráð fyrir því að dæmin um orðnotkun myndu fylgja stafsetningu fræðilegrar útgáfu og þar með handrits eins náð og kostur væri á. Ef ekki voru til fræðilegar útgáfur af textum vísaði orðabókin beint til handrits með safnmarki, blaði og línutali. Þróað var nákvæmt tilvísunarkerfi þar sem skammstöfun heimildar sem ekki var frumtexti fól einnig í sér tilvísun til þess handrits sem bjó að baki textaútgáfunni.

Lengst af fólst vinnan við orðabókina einkum í því að safna dæmum úr miðaldatextum. Verkinu miðaði frekar hægt fyrstu árin, einkum vegna þess að endurskoðun á ritstjórnarreglum leiddi til að fleiri dæmum var safnað úr sömu heimildum og oft þurfti að skrifa dæmin upp á nýjan leik. Eftir nokkra áratugi af dæmasöfnun voru lögð drög að prentútgáfu orðabókarinnar sem kynnt voru á 25 ára afmæli hennar árið 1964. Þá var stefnt að því að orðabókin myndi verða gefin út í allnokkrum bindum á næstu áratugum (sjá Widding 1964).

Það liðu þó 25 ár til viðbótar áður en hafist var handa við eiginlega útgáfu orðabókarinnar á prenti. Árið 1989 leit loks dagsins ljós svokallað registrabindi (ONP prent 1989) þar sem finna má yfirlit orðabókarinnar yfir öll miðaldaverk í lausu máli og upplýsingar um þau handrit sem geyma norræna miðaldatexta. Þetta bindi orðabókarinnar er í raun sjálfstætt uppflettirit þótt það geri jafnframt grein fyrir því tilvísanakerfi sem notað er í sjálfum orðabókarbindunum.

Alls voru gefin út þrjú bindi af orðskýringum á árunum 1994 til 2004 (ONP prent). Eftir að þriðja bindið var komið út var ákveðið að gera róttækar breytingar á útgáfu orðabókarinnar. Í stað þess að gefa út orðabókarbindi í stafrófsröð á um það bil fimm ára fresti var ákveðið að stefna að rafrænni útgáfu á efni orðabókarinnar og gera

Það aðgengilegt á netinu. ONP á netinu leit svo dagsins ljós árið 2010 eftir talsverða undirbúningsvinnu (sjá nánar Ellert Þór Jóhannsson 2019). Þessi fyrsta útgáfa innihélt allt það efni sem hafði komið út á prenti auk þess sem birtur var lemmalisti orðabókarinnar, þ.e. öll uppflettiorð hennar ásamt þeim dæmum sem tilheyrðu hverju orði. Dæmin voru ekki slegin inn, heldur sýnd sem skannaðar myndir af handskrifuðum orðabókarseðlum.

Eftir að ONP var breytt í vefútgáfu hefur vinnan haldið áfram. Ritstjórar skrifa hefðbundnar orðskýringar, greina merkingu orðanna og raða dæmunum upp eftir merkingum og notkun. Nýr miðill hefur þó kallað eftir breyttum vinnureglum og var strax ákveðið að ritstjórnarvinnan færi framvegis frekar eftir orðflokki en stafrófsröð uppflettiorðanna.

Þetta kerfi hefur verið við lýði í rúmlega áratug og á þeim tíma hefur mikið vatn runnið til sjávar. Orðabókarvinnunni hefur miðað vel áfram þótt enn sé talsvert verk fyrir höndum, einkum er varðar samsett orð og við samræmingu á flettum sem hafa verið meðhöndlaðar á ólíkum tímabilum. Flestir stærri orðflokkar hafa þó verið greindir í heild eða að stórum hluta, s.s. ósamsett nafnorð, lýsingarorð og fornöfn ásamt tilheyrandi dæmum. Upplýsingar um öll þessi orð er að finna í uppflettigreinum þar sem gerð er grein fyrir merkingu og einkennum á formi og notkun. Sagnorð hafa verið flokkuð eftir formgerðareinkennum en nú stendur yfir vinna við að gera einnig grein fyrir merkingu þeirra. ONP eykst því stöðugt að umfangi eftir því sem starfinu miðar áfram og á hverju ári bætast við þúsundir fullunninna orðskýringa. Alls eru um 65.000 uppflettiorð í gagnagrunni ONP og þeim tilheyra yfir 800.000 notkunardæmi.

3 ONP á netinu

Eins og áður er greint frá hefur ONP verið aðgengileg á netinu síðan árið 2010. Fyrsta netútgáfan var fremur frumstæð en bauð þó upp á að takmarka leit við ákveðna orðflokka eða bókstafastrengi. Árið 2019 var nýjum og endurbættum vef orðabókarinnar hleypt af stokkunum og voru þar kynntar til sögunnar ýmsar viðbætur og nýjungar. Í því sem á eftir fer verður gerð grein fyrir helstu þáttum þessa nýja orðabókarvefjar, en hann má finna á veffanginu *onp.ku.dk*.

3.1 Tæknilegar upplýsingar

Á vef ONP má finna nokkur forrit sem gera notendum kleift að vinna með gögn orðabókarinnar. Mikilvægustu forritin eru samþætt vefútgáfu- og ritstjórnarforrit og hraðvirk notendaviðmót. Bæði þessi forrit nota Oracle RDBMS (tengslagagnagrunnsstjórnunarkerfi) fyrir bakvinnslu orðabókarinnar og auk þess er viðmót sem notar PHP og hefur samskipti við gagnagrunninn til að búa til HTML og/eða JSON frágag. Forritin nýta sér spurnarmálið SQL við að afla upplýsinga úr mörgum töflum í gagnagrunninum með flóknum gagnafyrirspurnum, sem gera mögulegt að tengja á ýmsan hátt á milli ólíkra merkinga, og nota Bootstrap sem HTML-ramma með notendasamskiptum kóðað í JavaScript. Nánari lýsingu á vefsíðunni og tæknilegum hliðum hennar er að finna í Tarrin Wills og Ellert Þór Jóhannsson 2019. Þessi forrit gera notendum kleift að nýta sér orðabókargögnin á fjölmarga vegu auk þess að veita aðgang að öðrum rafrænum gögnum og vefsvæðum.

Á forsíðu vefjarins er hægt að smella beint á hin margvíslegu forrit auk þess sem boðið er upp á ýmsa leitarmöguleika, sjá *Mynd 1*.

UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Map | Phone Book | KUnet | Dansk

ONP: Dictionary of Old Norse Prose

Home Words Info Indices Manuscripts Works Bibliography hest

Word of the day :: einseta sb.f. (30)

This interface to ONP generates pages directly from the dictionary's database. The text generated here is Unicode/UTF-8 and uses HTML semantic tagging where possible. Where a definition is only in Danish it will appear in this colour and when clicked will use Google Translate to generate an English translation. Where there are definitions in both Danish and English, the two versions are separated by //. A green headword in the headword list is one which has been semantically analysed or structured in some form (English and/or Danish definitions, or structure only) and published.

Searches: most searches are accent- and case-insensitive and can use the wildcard characters _ (underscore) for any letter or % for any number of letters. You can use 'd' for 'dð', 'æ' for 'æ', 'ð' for 'y', 'v' for 'v/s/æ' and 'p' can be inserted with [alt]-t. Alternatively the modern Icelandic equivalent spelling can be used to search in most cases. The advanced word search is found under [words](#).

Headwords look up headword

Definitions look up definitions (English/D)

Manuscripts look up manuscripts and charts

Works look up works

Bibliography look up bibliography

Citations look up wordforms

Editors: Aldis Sigurðardóttir; Alex Speed Kjeldsen; Bent Chr. Jacobsen; Christopher Sanders; Ellert Þór Jóhannsson; Eva Rode; Helle Degenbol; James E. Knirk; Johnny Lindholm; Maria Arvidsson; Pernille Ellyton; Simonetta Battista; Tarrin Wills; Þorbjörg Helgadóttir. Contact: onp@hum.ku.dk. Follow us on: [f](#) [t](#)

APL: this site implements the ELEXIS Protocol for accessing dictionaries (1.0).

Mynd 1: Forsíða ONP á netinu. Síðan inniheldur upplýsingar um orðabókina, vefforrit og leitarmöguleika.

Á síðunni er hægt að gera hefðbundna leit eftir uppflettiorði eða leita á annan hátt í gagnasöfnum orðabókarinnar. Til dæmis er hægt að takmarka leitina við ákveðin svið, t.d. orðskýringar, handrit eða

verk, en auk þess er hægt að sérsníða leitina enn frekar með ítarleit. Eins er hægt að smella áfram á sértæk forrit sem nýta gagnagrunn orðabókarinnar.

3.2 Flettur og framsetning

Á *Mynd 2* getur að líta dæmigerða flettu. Þetta er nafnorðið *kast* sem hefur svipaða merkingu og í nútímamáli, þ.e. ‘það að kasta’. Þessi fletta er vel til þess fallin að sýna hvernig orðabókin virkar og hvaða möguleika vefurinn býður upp á til að fræðast um orðið og heimildirnar um það.

UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Map | Phone Book | KUnet | Dansk

ONP: Dictionary of Old Norse Prose

Home

Words

Info

Indices

Manuscripts

Works

Bibliography

kast

kast

sb. n. [: ·]

✓ excerpted

✓ citation slips

✓ citation text

✓ supplemented

✓ structured

✓ definitions in Danish

✓ definitions in English

Article

Comp., Gloss., Litt., &c.

Full entry

Entry structure

Citations by ms. date

Citations by source

Search/filter 27 citations...

1.

1) *kast* (m. sten, etc.) // stone-throwing

Um *kast*

exp.

Gulb 69¹⁰

Gishi tekr upp stein einn ok kastar ut í holm ... Enn þat var einskis mannz 'at inna [var. *kast* annars NKS 1181 fol' "S"]

var. Gúð 37¹; NKS 1181 fol' "S"

••• Sóck i þui skipit midr til grvnx ok rak suo langr i kafinu med grvnni, sem kasta matti i forum *köstum* af blidu

MatD635¹ 1194⁸

2) *overbordkastning* (af *ladning*) // throwing overboard (of shipload)

kast skal fara eptir fear magne en eigi at mannmörgð eða lesta tale

BlFur 278¹²

••• vm *kast* a skipi ef ofhlaðit er

index

Jb GKS 3270 4¹ 250v²

kast skal fara eptir hjármagni, en eigi at mannmörgð eða lestatali

Jb 244¹⁶

3) *det at lægge fiskenet ud* // casting of a fishing net

þa eignazt þeir silld alla er *kast* [var. varp Holm perg 32 4¹ "Gr"; etc.] attu

Landsl 137³

Mynd 2: Skjáskot sem sýnir (að hluta) flettuna *kast* eins og hún birtist á vefnum.

Hér sést glögglega hvernig flettan er uppbyggð. Efst er að finna upplýsingar um uppflettiorðið, orðflokk og beygingarleg einkenni í hornklofum. Fyrir neðan eru merkingarnar númeraðar í hefðbundnum stíl. Skilgreiningar eru bæði á ensku og dönsku. Hægt er að velja um mismunandi framsetningu á upplýsingunum, t.d. er hægt að fá skilgreiningar eingöngu án dæma og þannig með skjótum hætti fá yfirlit yfir merkinguna. Einnig er hægt að sjá dæmin eingöngu, án allrar merkingarflokkunar, bæði í tímaröð og eftir heimildum. Ofarlega má finna litskrúðugan renning sem sýnir hversu langt

orðið er komið í meðförum orðabókarinnar, hvort bætt hafi verið við dæmum úr eldri verkum (það sem kallað er „supplering“) eða að merkingar hafi verið skilgreindar bæði á öðru eða báðum markmálum orðabókarinnar. Flípi sem merktur er „Comp, Gloss, Litt &c“ sýnir svo frekari upplýsingar um orðið, bæði um einstakar orðmyndir þess og hvernig ritun þess er háttað og einnig hvort orðið finnist sem seinni liður samsettra orða. Undir sama flípa er einnig að finna upplýsingar um stöðu orðsins í eldri orðabókarverkum og tilvísanir í ýmiss konar ítarefni. Loks má þar finna tölur um dreifingu orðsins milli mismunandi bókmenntategunda og tímabila.

Neðarlega á síðunni er svo að finna tengla sem vísa til annarra rafrænna gagnasafna, eins og eldri orðabóka sem hefur verið komið yfir á stafrænt snið. Þar fara fremstar stóru orðabækurnar frá 19. öld, norræna orðabók Fritznern (1886–1896) og orðabók Cleasbys og Guðbrands Vigfússonar (1874), en einnig ýmis önnur orðasöfn og rafrænar heimildir sem kunna að gagnast notendum ONP (sjá *Mynd 3*).

External (non-ONP) resources:

[Q Word in other corpora](#)
[Q Fritznern](#)
[Q Cleasby/Zoega](#)
[Q Blöndal](#)
[Q málið.is](#)
[Q LP](#)
[Q Hertzberg](#)

Cleasby & Vigfússon (1874)

Data are used with permission from old-norse.net, developed by Scott Burt: see the [About](#) page for full details of the contributions to this work.

kast, n. a *cast, throw of a net*; eignask þeir síld alla er kast áttu, [Gþl. 427](#), [Baldh. 53](#); um kast ef menn hitta í storma, [N.G.L. ii. 278](#);

— in the phrase, koma i kast við e-n, *to come in collision with one* (Dan. *komme i kast med en*), [Nj. 260](#); koma i kast saman við e-n, [H.E. i. 524](#).

þ. a *throw of dice*, [Sturl. ii. 159](#), [Ó.H. 90](#), [Sks. 26](#).

2. köstum saman, *by heaps*, [Þörc. 62](#); at seinustum köstum, *at the last moment*, [D.N. ii. 535](#); metaph., kemr til e-s kasta, *one's turn comes*, mun þá þykkja koma til váttra kasta, at veita lið málum yðrum, [Valla I. 221](#); nú hafa kappar kveðit i hring, kemr til minna kasta, [Ísl. Þjóðs. ii. 7](#).

II. a kind of *cloak*, a *dust cloak*; hlógu at honum er hann var i kasti mörendu, [Nj. 179](#); in mod. usage, a *cloak* worn by milkmaids whilst milking;

III. † a *fit*; **hósta-kast**, a *fit of coughing*; renna stór köstr, *to take a long run by fits and starts*; [Hem.](#)

Zoega (1926)

The entries here are from Zoëga's *Dictionary* (1926) and were originally processed from data from [norse.ulver.com/dict/zoega](#)

kast, n.

(1) *cast, throw of a net*;

(2) *throw of dice*; koma i k. við e-n, *to come in collision with one*; kemr til kasta at, *it is our turn to*;

(3) a kind of *cloak*.

Mynd 3. Skjaskot sem sýnir hvernig ONP birtir gögn úr tveimur eldri orðabókum. Fjöldmörg hjálpartæki gera upplýsingarnar aðgengilegri, t.d. er hægt að nota *Google Translate* til að þýða norsk/danskar orðskýringar Fritznerns auk þess sem smella má á heimildartilvísanir og fá skannaða síðu úr eldri útgáfum.

Á síðunni er einnig að finna tengingar við önnur rafræn gagnasöfn eins og *Safn norrænna miðaldartexta* (MENOTA) þar sem finna má talsverðan fjölda texta sem hafa verið útgefnir með nútímalegum rafrænum aðferðum og orðmyndirnar eru skilmerkilega merktar, auk

handbókar um hvernig standa beri að slíkum útgáfum (sjá Haugen 2019). ONP hefur beina tengingu við þessa rafrænu texta og notendur orðabókarinnar geta þar með fengið aukið efni og fleiri dæmi um uppflettiorðin og auk þess beygingardæmi úr þeim textum þar sem beygingarmyndir hafa verið merktar. Þessir tengimöguleikar bjóða einnig upp á að útgefendur rafrænna texta tengi útgáfur sínar við orðskýringar í ONP (sbr. Tarrin Wills, Ellert Þór Jóhannsson og Simonetta Battista 2018 og 2021). Af öðrum rafrænum gagnasöfnum sem standa notendum ONP til boða er helst að nefna dróttkvæðasafnið (Scaldic) þar sem finna má dæmi um fjölmörg orð úr bundnu máli, þótt bundið mál sé ekki beinlínis hluti af ONP í núverandi mynd.

Ef notandi hefur sérstakan áhuga á að kynna sér nánar eitthvert ákveðið dæmi býður vefur ONP upp á fjölmarga möguleika til þess. Bæði er hægt að sjá dæmið í stærra samhengi á skannaðri síðu úr heimildinni sem vísað er til og einnig oft sjálfan seðilinn sem skrifaður var þegar heimildin var orðtekin. Stundum eru á seðlunum upplýsingar sem hafa ekki verið færðar inn í gagnagrunninn. Í mörgum tilvikum er hægt að kafa enn dýpra í textann og fá aðgang að myndum af sjálfu handritinu þar sem orðmyndin hefur verið færð í letur. Sumar handritamyndirnar eru hágæðalitmyndir af *handrit.is* en einnig er oft hægt að kalla fram svarthvítar ljósmyndir sem geymdar eru á annarri vefsíðu sem hýst er við Kaupmannahafnarháskóla, *NorS digitale samlinger* (NDS). Notandinn getur auðveldlega smellt á milli orðabókarflettunnar, dæmisins, útgáfunnar og handritamyndar, sé hún til staðar (sjá nánar á *Mynd 4*).

og eitt uppflettiorð á glósulistanum og komast aftur í hefðbundnara orðabókarumhverfi þar sem hægt er að sjá fleiri dæmi um sama orð.

ONP Reader

BlFar (Bójarlög (Bjarkeyjarréttir hinn nýi) & réttarbótr)

in Keyser & Munch 1848 [NGL 2]

p. 278

277

279 >

278

Nyere By-Lov.

innan borðs [af uprði¹ & urða meun [fir af &ða dreynir af &ða þeir eigi mann bótir a lefi þans [er eptir floð² þa heyrir hann zírurort þuerum þeningi³ & hann afte þar i flipi. Nu þara meun þu flipi með aftra raðe buðe þyrmanna oc þuðeta oc lemr þu uprði at þeim þu þaz þu ze fiti þeir er tjarre uaru flaðir⁴ & þinir þu uari er a flipi vora eptir.

Þu hefi eð meun hita i þarna.

8 niij. Nu eð meun hita i þarna eða uall⁵ eða þann vanda at þeir þurzu⁶ flip fiti at letta þa flai alium tziurbuð zypfi lafa. Nu þuz meira zírur borð bera þa flai þu⁷ lafa er þungast er oð⁸ þeningi þuer sem þann uarning a (eð þu ma na. Nu⁹ flou þeir allir er innan borðs eru gialða þeim urð zírur er afte þu milfi sem þeir mattu við þu i þeim laupflað sem þeir toma þu til. þu at aftra þeirru urði iummitli flæðe af iæmnu ze. þu at lafi flai tpara eptir þær magne¹⁰ en eigi at mannumeð eða lefa tale. En eð þeir toma með helium bunla¹¹ til laupflaðer þu at þeir þu enu lafað. þu flou þeir þu tziurbuð flipu at allir flou iummitli af þu þu. þu þyrmanu sem þuflar. nema þu at þeir flou þu þu¹² meiri leigu zírur þu lafi þu en zírur aftra þer er þu uaru [afvegnar¹³ a flip. þu þu margar sem þer urða. En þu er tziurbuð er þu ligar eptir er þu heyrir uaril þina lefi þu.

Eð þu leifi af þuz eð þu þu þu.

9 iz. Nu eð meun hita i þuall eða¹⁴ þann vandat¹⁵ at meun¹⁶ lefa flip fiti þu milfi at þu¹⁷ þuz af at þu. oc er þu vortande þu flou þuflar allir buða þu þu manad uirtra¹⁸ þu. En eð þu nolerir fligast þu við flip en nu er mælt zírur utan rað [eða lorgu¹⁹ þyrmanu þu er þann lefi. niij. erlogum²⁰ oc ziz.

¹ dreygite = ¹þeppa sb. n. (340): 2) [e-e/e-e] [fir e-e-m / með e-e-m / i e-m] [til e-s / fyrir e-e / fyrir takar e-s] [með e-u] *at ihjel, dræbe, tilsmæle, ødelægge & kill, destroy*

² borð = ¹borð sb. n. (534): 2) *skibside, lænning, frihord, railing & ship's side, bulwerk, freeboard, gunwale*
→ • innan borðs 1) *indensbords, om bord & on board*

³ standa sb. (2130): [e-u] [i e-u / hjá e-m]

⁴ bótir = bjóða sb. (700): 9) [e-u/e-n] [e-m] [fir e-e/e-n / við e-u/e-m] [til e-s] *afhyde (ngen) (eng) (ngen) [for not/ingen] [for at opna (ng)] & offer (ship) (take/ship) [for sikh/ship] [to obtain sikh]*

⁵ hita sb. (227): [e-e]

⁶ þurra = ¹störva sb. n. (63): 1) *storm, stærk vind, (hvar)*

⁷ vanda = ¹vandi sb. n. (90): 1) [i e-u / i e-u] [af e-m / með e-jum] *svælsighed, svælselig/kritisk situation, forlegenhet, problem, knibe, besvær*

⁸ uall = ¹valk sb. n. (45): 1) *(rejs)stubbader (til søs el. over land), omstamlen, omflækken*

⁹ var. ¹slouarvalk = ¹sévarvalk sb. n. (4)

¹⁰ lefa = ¹lefa sb. (282): [e-t / e-u] [af e-u] [e-m]

¹¹ flit = ¹fyrir þorp. (187): 1) *foran, forbi, ud for — 1* • fyrir borð over bord

¹² borð = ¹borð sb. n. (534): 2) *skibside, lænning, frihord, railing & ship's side, bulwerk, freeboard, gunwale*
• bera fyrir borð 1) [e-t] *laste over bord & throw overboard*

¹³ skip = ¹skip sb. n. (101): 1) *skib, båd*

¹⁴ tziurbuð = ¹yfirburð sb. m. (7)

¹⁵ leima = ¹félitill afli (31)

¹⁶ huer = ¹hverr þou. (1008)

¹⁷ = ¹rá sb. (248): [e-m/e-u / e-t] [af e-m/e-u / or e-u] [fir e-t / með e-u] [til e-s] [fir e-m]

¹⁸ innan = ¹innan adv. (334)

¹⁹ borð = ¹borð sb. n. (534): 2) *skibside, lænning, frihord, railing & ship's side, bulwerk, freeboard, gunwale*
→ • innan borðs 1) *indensbords, om bord & on board*

²⁰ urð = ¹verð sb. n. (22): 1) *verdi, pris, udbytte, ydelse*

²¹ = ¹við þorp. (906): • *astortet*

²² kast = ¹kast sb. n. (77): 2) *overbordkastning (of loading) & throwing overboard (of shipload)*

²³ fear megne = ¹fjarmegin sb. n. (27)

12 kast = kast sb. n. (27): 2) *overbordkastning (af ladning) || throwing overboard (of shipload)*

12 fear megne = fjarmegin sb. n. (27)

12 var. magne = ¹megin sb. n. (134): 1) *kraft, force, styrke, voldsomhed, (voldsom) entusiasme*

12 mikil = mikill adj. (861): 5) [af e-u] *(om grad/styrke) stærk, heftig*

Mynd 5. Skjáskot úr lestrarham ONP á norskum lagatexta. Orðfræðilegu upplýsingarnar birtast í hægri dálki. Hér hefur lítill hluti verið stækkaður upp til að sýna þetta enn skýrar og vísar til orðanna í 12. línu.

Á vef orðabókarinnar má einnig nálgast fjölmargar aðrar upplýsingar um orðaforða forn málsins. Þar er að finna uppfærðar upplýsingar sem birtust í registrabindinu á sínum tíma auk ýmissa annarra upplýsinga um heimildir og ítarefni. Undir flípanum „info“ má finna ýmiss konar fróðleik um afmarkaða hluta orðaforðans, t.d. orð í færeyskum heimildum, málshætti, erlenda texta sem hafa verið þýddir á norrænu og ýmsar aðrar upplýsingar sem nýst geta notendum sem ekki verðar taldar upp hér, en sjón er sögu ríkari.

3.4 Orðla – Wordle

Nýjasta viðbótin við vef ONP sýnir glögglega hvernig hægt er að nýta upplýsingarnar úr orðabókinni til fróðleiks og skemmtunar. Hér er um

máli og menningu, og vilja jafnframt kynna sér frumheimildir og nálgast fjölbreytilegt ítarefni um texta og handrit. Vefurinn gerir fræðimönnum kleift að stunda margs konar rannsóknarvinnu um efni þar sem textaheimildir koma við sögu, og áhugafólk um norræna tungu á miðöldum ætti að geta fundið þar ýmis nytsamleg tól til að kafa dýpra í orðaforðann, bæði sér til gagns og gamans.

Orðabókarvefurinn sem hér hefur verið gerð tilraun til að lýsa sýnir glögglega að ONP er í fararbroddi þegar kemur að því að nýta tölvutækni við að miðla sögulegu orðabókarefni. Það er erfitt að lýsa gagnvirkum vefsíðum með orðum á blaði og ýmislegt fleira má finna á vefnum sem ekki hefur verið fjallað um hér. Lesendur eru hvattir til að kynna sér þennan fróðlega vef og prófa sjálfir hinar fjölmörgu leiðir sem í boði eru til að nota öll þau gögn sem ONP hefur safnað og unnið með undanfarin ár og áratugi.

Heimildir

- Cleasby, Richard og Guðbrandur Vigfússon. 1874. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Ellert Þór Jóhannsson. 2019. Integrating analog citations into an online dictionary, í C. Navarretta, M. Agirrezabal og B. Maegaard (ritstj.) *Proceedings of the Digital Humanities in the Nordic Countries 4th Conference*, bls. 250–258.
- Finnur Jónsson. 1931. *Lexicon poeticum antiquæ linguæ Septentrionalis / Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. 2. útgáfa. Fyrst útgefið af Sveinbirni Egilssyni. København: Kongelige nordiske oldskriftselskab.
- Fritzner, Johan. 1886, 1891, 1896, *Ordbog over Det gamle norske Sprog* 1–3, rev. udg. Kristiania: Den norske forlagsforening.
- handrit.is*. Samskrá yfir íslensk og norræn handrit. <https://handrit.is> (sótt í maí 2022).
- Haugen, Odd Einar (ritstj.). 2019. *The Menota handbook: Guidelines for the electronic encoding of Medieval Nordic primary sources. Version 3.0*. Bergen: Medieval Nordic Text Archive. <http://www.menota.org/handbook.xml>.
- MED = *Middle English Dictionary*. Ed. Robert E. Lewis, et al. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952–2001. *Online edition in Middle English Compendium*. Ed. Frances McSparran, et al.. Ann Arbor: University of Michigan Library, 2000–2018. <http://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/> (sótt í maí 2022).
- MENOTA = *Medieval Nordic Text Archive*. Safn norrænna miðaldatexta. <https://menota.org> (sótt í apríl 2022).
- NDS = *NorS digitale samlinger*. <https://gefin.ku.dk/q.php?p=ds> (sótt í maí 2022).

- ONP á netinu = Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose. <http://onp.ku.dk> (sótt í maí 2022).
- ONP prent = Helle Degnbol, Bent C. Jacobsen, James E. Knirk, Eva Rode, Christopher Sanders og Þorbjörg Helgadóttir (ritstjórar). *Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose*. ONP Registre 1989. ONP 1: *a–bam*. 1994. ONP 2: *ban–da*. 2000. ONP 3: *de–em*. 2004. ONP Nøgle/Keys. 2004. København: Den Arnamagnæanske Kommission.
- Scaldic = *The Scaldic project. An international project to edit the corpus of medieval Norse-Icelandic skaldic poetry*. <https://skaldic.org> (sótt í mars 2022).
- Widding, Ole. 1964. *Den Arnamagnæanske Kommissions Ordbog, 1939–1964: Rapport og plan*, København: G.E.C. GADS Forlag.
- Wills Tarrin, Ellert Þór Jóhannsson og Simonetta Battista. 2021. Integrating TEI/XML Text with Semantic Lexicographic Data. Í: Sanita Reinsone, Inguna Skadiņa, Jānis Daugavietis og Anda Baklāne (ritstj.) *Digital Humanities in the Nordic Countries 2020, Post-Proceedings of the 5th Conference Digital Humanities in the Nordic Countries Riga, Latvia, October 21–23, 2020*, bls. 16–25. Riga: CEUR Workshop Proceedings.
- Wills, Tarrin og Ellert Þór Jóhannsson. 2019. Reengineering an Online Historical Dictionary for Readers of Specific Texts. Í: Kosem, I. (ritstj.) *Electronic lexicography in the 21st century: Smart lexicography: Proceedings of the eLex 2019 conference*, bls. 116–129. Brno: Lexical Computing CZ.
- Wills, Tarrin, Ellert Þór Jóhannsson og Simonetta Battista. 2018. Linking Corpus Data to an Excerptbased Historical Dictionary í J. Čibej, V. Gorjanc, I. Kosem og S. Krek (ritstj.) *Proceedings of the XVIII EURALEX International Congress: Lexicography in Global Contexts*, bls. 979–987. Ljubljana: Ljubljana University Press.

Lykilorð

söguleg orðabók, stafræn endurgerð, samtvinnun forrita, rafræn gagnasöfn

Keywords

historical lexicography, digitisation, linking, digital resources

Abstract

This article describes the current website of A Dictionary of Old Norse Prose (ONP) and briefly accounts for the project's history, methodology and development. The dictionary, which was established in 1939, was partially published in print before going online in 2010. The latest version of the website provides improved search capabilities as well as links to other digital resources, such as electronic text editions, dictionaries and manuscript images. This lexicographic resource demonstrates well how data from a historical dictionary project can be enhanced and used in innovative ways.

*Ellert Þór Jóhannsson
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Laugavegi 13
IS-101 Reykjavík
etj@hi.is*

